

עד-כאן 24

ידיעון למחנכים להיסטוריה בחמ"ד

משולחן המפמ"ר

בלהה גליקסברג - מפמ"ר היסטוריה ומפ"א אזרחות בחמ"ד

מחנכים ומחנכות להיסטוריה יקרים,

שמחה לפתוח את העדכאן האחרון של השנה. עד-כאן מס' 24.

אנחנו ממש בסופה של שנת הלימודים תשפ"א. וזו היתה שנה מאתגרת לכל הדעות ובכל ההיבטים. איני מתכוונת לחזור ולסכם מה עברנו השנה. כולנו מכירים היטב מה היה ומה לא היה. ומהמקום הזה צריך רק לפרוח ולעוף גבוה....

אני מבקשת לשתף בטקסט של המשורר האירי טוני קרטיס המביע את כל מה שאני חושבת ומרגישה (לב לדעת...). קצת ארוך אבל שווה קריאה ועיון.

מזג אויר נאה – טוני קרטיס

האם משוררים מגיעים אי פעם ליעדם? אני שואל לא משום שהם דומים לאוטובוסים בפרזים – אם כי נפשם צפופה מדי, והם אכן נוטים לקחת נתיבים פתלתלים – אני שואל משום שקל מי שפגשתי היו מדאגים, דרוכים, רק הגיעו או בדיוק עומדים לצאת, חסרי מנוחה כמו דג על אופניו.

האמת היא שחשבתני על ספינות, ספינות מטען ישנות וחלודות, במיוחד באלה שאפשר לראות בלילה הרחק מעבר למפרץ, אורן מתעמעם, מטענן תעלומה, יעדן לא ידוע, אהה, מאחר מבדי לאחל לרב החובל מזג אויר נאה.

בשבוע שעבר, בקצה המזח קראתי אל מלח, "ברוך הבא!" "אה לא", הוא אמר, "עגנו אתמול בלילה. אנחנו עומדים להפליג".

סופו של מסע הוא תחילתו של מסע. אחלתי לו מזג אויר נאה. וכשצפיתי בספינתו השברירית נאבקות ברוח חשבתני, כך זה גם עם משוררים, סופו של שיר הוא תחילתו של שיר.

ולכן אני שואל שנית, האם משוררים מגיעים אי פעם ליעדם?

אז נכון, איננו משוררים ולא רבי-חובלים, אבל יש עקרונות מתוך הדברים שאנחנו יכולים לקחת ולהשאיל לעבודתנו.

האחד – האם אי פעם אנחנו כאנשי חינוך מגיעים ליעד כלשהו? האם מחנכות ומחנכים מגיעים אי פעם ליעדם? או שבעצם אנחנו מגיעים לזמן עגינה (זמני) אך מיד ממשיכים להפליג הלאה וקדימה? כמדומני שהשאלה הזו מאוד רלוונטית לעבודתנו. אני שואלת את עצמי כמעט מדי יום את השאלה הזו.

אז כן...אנחנו מגיעים ליעדים, אנחנו מטילים עוגן, אבל זו הטלת עוגן זמנית בלבד. מחנכים אינם יכולים לעגון בעגינה קבועה. גם כי אובייקטיבית מתחלפים חלק או כל התלמידים מדי שנה, אבל גם מסיבות מהותיות, כל הזמן צריך לפלס נתיבים, לשוט קדימה, להתחדש וליצור. זו מהות תפקידו של איש-חינוך. וכך אני מרגישה עם סיומה של שנת הלימודים – סופו של מסע הוא תחילתו של מסע'. הנה מסתיימת לה שנת לימודים וכבר אנחנו עמלים על ההיערכות המיטבית לקראת השנה הבעל"ט.

זה האתגר של אנשי החינוך – **סופו של מסע הוא תחילתו של מסע.**

ברכת הצלחה גדולה לכל תלמידינו שייבחנו אי"ה ביום חמישי הקרוב בבחינת הבגרות החיצונית ביחידות החובה ומספר ימים לאחר מכן בבחינת ההגבר. ברכות גם לכל התלמידות והתלמידים שעשו הערכה בית-ספרית בהיסטוריה.

בטוחני שעמלתם רבות למען הצלחת התלמידים. ברכות לכולם/ן!

ומה בידיעון שלפנינו?

העד-כאן שלנו נפתח במאמרו המעניין של ד"ר יוסי לונדין על העיר לוד. בחרנו לפתוח את העד-כאן עם מאמר זה כאות הוקרה והערכה רבה לאנשי החינוך בעיר לוד. המאמרים שנכתבו לעד-כאן זה עוררו בי שמחה גדולה. בכל אחד ואחד מהם ניתן לראות ולהיווכח כיצד באים לידי ביטוי ומיושמים תכניות ותהליכים פדגוגיים שמוביל הפיקוח על היסטוריה בחמ"ד.

המחנך אהוד עדני מבית הספר היסודי חמ"ד נגב סיני מתאר בפנינו תהליך מיוחד במינו של מפגש בין תלמידי כיתה ו' למחוללי ההתיישבות בנגב. ממש 'חמ"ד ועד' בקטן (תרתי משמע). דוגמא מצוינת להעברה והתאמה של תכניות המופעלות בחט"ע גם לבית הספר היסודי.

שני מאמרים מוקדשים לסיורים. בשנים האחרונות נחשפתם במסגרות השונות של הפיתוח המקצועי ללמידה חוץ-כיתתית, דהיינו סיורים לימודיים. הנאה רבה יש בקריאת שני המאמרים העוסקים בכך וממחישים את ההעברה של תכני הפיתוח המקצועי מכיתת ההשתלמות אל הכיתה הממשית. המאמר האחד של חגית דורף המלמדת באולפנת חמ"ד אורט שלהבת בשוהם העוסק בסיור שנעשה במסגרת יחידות החובה והשני של סמדר חדד מאמי"ת חמ"ד חצור על סיור לימודי המתבצע במסגרת לימודי המגמה להיסטוריה.

בעד-כאן מובא גם סיפורם של חיילים יהודים ציוניים בשבי הנאצי במלואת 80 שנה לפרשת השבי שנכתב על ידי טליה קליינר דייגי, יו"ר פורום משפחות פדויי השבי לוחמי חיל החפרים. סיפור מרגש ביותר.

המחנך אוהד נתנזון יציג בפנינו ערב מיוחד שהתקיים בישיבת חמ"ד בנ"ע גבעת שמואל ובו עסקו בדמותו של המחנך יאנוש קורצ'אק - דמות הידועה בעשייתה החינוכית ובפועלה בגטו ורשה.

וכמנהגנו אנחנו חותמים בהצגת כלי טכנולוגי לשימושכם המוצג על ידי המדריכה הארצית לחדשנות פדגוגית מוריה בר-און. ולסיום השנה, ברצוני לתת לכם 'מתנה'.

כידוע לכם, בתכנית באר נלמדים הידע והמיומנויות בלמידה עצמאית של התלמידים מול מסך המחשב. בתום כל יחידה נושאת, נפגשים המורים עם התלמידים ל'מפגש', שהוא שיעור ברוח 'לב לדעת'. ליקטנו מתכנית

באר את כל ה'מפגשים' ואיחדנו אותם למסמך אחד שנקרא (כמה מפתיע!) 'מפגשים'. הרי הוא לרשותכם ולשימושכם הטוב בכיתותיכם.

[מפגשים - הפיקוח על היסטוריה בחמ"ד](#)

סיום שנה טוב לכולכם - לכם ולתלמידיכם. צוות ההדרכה ואני עומדים לרשותכם בכל שאלה. ברכת תודה מקרב לב לשותפי בהפקת הידיעון, המדריך הארצי אוריאל אסולין. תבורך!

בהערכה רבה

בלהה

לוד-לא מה שחשבתם

ד"ר יוסי לונדין - מרצה להיסטוריה ואזרחות במכללת אורות ישראל, מורה בישיבת דרכי נעם פ"ת וחבר ועדת המקצוע היסטוריה בחמ"ד.

בשבועות האחרונים הפכה לוד לאחד הסמלים המרכזיים והמדממים של הסכסוך היהודי ערבי בארץ ישראל. העיר, שגם לפני כן סבלה מבעיות של אלימות ועבריינות פלילית קשה, הפכה לזירת קרב בין המוני פורעים ערבים שכילו חמתם בבתי כנסת, דירות, רכבים ורכוש יהודי ואף רצחו את יגאל יהושע הי"ד, לבין יהודים תושבי המקום שנעזרו באלפי מתנדבים מכל הארץ שסייעו להם לעמוד על נפשם.

אירועי לוד כמו גם שאר האירועים שהתחוללו ברחבי הארץ במהלך מבצע "שומר החומות" עוד ייחקרו וילמדו רבות, אולם אירועים אלו הם גם סיבה טובה להתוודע לאתריה ואוצרותיה של אחת הערים העתיקות ביותר בארץ ישראל, שמחכים תמיד, וכעת יותר מתמיד, לתיירים, תלמידים ומורים מהארץ ומחו"ל. לקמן ננסה להציג כמה מאתרים אלו וציבור המורים והתלמידים מוזמן לבקר, להתרשם, לחזק ולהתחזק.

ההיסטוריה של לוד הינה ארוכת שנים ומגיעה עד לתקופה הפרהיסטורית. ימי הזוהר של העיר

בהיסטוריה היהודית התרחשו לאחר חורבן בית שני, כאשר רבים מגדולי התנאים ולאחריהם האמוראים קבעו את משכנם בעיר. ביניהם ניתן למנות את רבי עקיבא, רבי אליעזר בן הורקנוס, רבי יהושע בן לוי ורבים אחרים. ב"עליית בית נתזה" בלוד הוחלט מהם הדברים שעליהם ייהרג ובל יעבור, והמשנה והגמרא גדושות בציטוטים ובהתייחסויות לעיר ולחכמיה. מהעיר ששכנה באזור הצפוני של העיר כיום, בשכונת "רמת אשכול" בה אירעו האירועים האחרונים, על גדות נחל איילון, לא נותרו שרידים רבים. אולם גילוי מקרי בשנת 1996 הזניק את לוד לצמרת האתרים הארכיאולוגיים בעולם. בשנה זו התגלה **פסיפס לוד**. הפסיפס אחד מהגדולים שנמצא ובישראל, בגודל מאה ושמונים מטר רבוע כולל סדרת ציורים מרהיבים של חיות פרא ויצורים מיתולוגיים מסוגים שונים וסצנות ימיות מורכבות. מחקרים

רבים נערכו סביב הפסיפס ומשמעות הסמלים והאיורים השונים המופיעים בו. ישנם חוקרים רבים הטוענים כי בעל הפסיפס היה יהודי בן התקופה שהקפיד שלא לצייר בפסיפס דמיות אדם, זאת למרות שבפסיפס לא מופיעים מוטיבים ממורשת ישראל. הפסיפס עצמו הוצג במוזיאונים הבולטים בעולם ושוכן כעת במקום הימצאו סמוך לצומת גנתון בכניסה הצפונית ללוד. מבנה המוזיאון שסביב הפסיפס יכול פסיפסים שונים מרחבי הארץ, תצוגות ויזואליות ומתקשבות על לוד בתקופה הרומאית. וייקרא ככל הנראה בהמשך מוזיאון הפסיפס הלאומי. מבנה המוזיאון שכבר עמד בפני פתיחה ניזוק קשות כתוצאה מהשחתה בידי פורעים ערבים במהלך הפרעות, אולם בימים אלו עמלים על שיפוצו והוא עתיד להיפתח בשבועות או בחודשים הקרובים. דומה שכל מורה המלמד על ימי בית שני והתקופה הרומאית יוכל להיעזר בסיוור במקום להמחשת רוח התקופה.

סמוך למוזיאון הפסיפס ייפתח בשנים הקרובות "אדרבה" מרכז לחשיבה תנאית ותלמודית בעקבות חכמי לוד שיעסוק בחקר תקופת המשנה והתלמוד והצגתה. בשלב זה עוסק המחקר בסדנאות חשיבה על בסיס עקרונות לוגיים הלקוחים מהמשנה והגמרא. הוא פועל עם מיטב המומחים בתחום ומתאים במיוחד לצוותי ניהול המעוניינים בסדנאות חשיבה ויצירתיות. (לפרטים ניתן לפנות ליאיר 054-722-8856).

בקצה הדרומי של העיר נמצאת באר מים עתיקה המכונה **באר השלום** שבמסורת הלודאית, מיוחסת לסיפורו הידוע של רבי עקיבא על "אבנים שחקו המים". הבאר עצמה כנראה מאוחרת בהרבה מימי המשנה, אולם הסיפור אירע מן הסתם בבאר כזו או אחרת באזור..

בתקופה הביזנטית נוסדה בלוד **כנסיית סנט ג'ורג'** בה טמון גאורגיוס הקדוש, אחד הקדושים הראשונים והחשובים של הנצרות הידוע בתרבות האירופאית כ"ג'ורג' קוטל הדרקון". תבליטים מרשימים הנמצאים מחוץ לכנסייה, יכולים להמחיש למבקרים (גם אלו הנמנעים מלהיכנס לכנסייה) היבטים שונים בהתפתחות הדת והתרבות הנוצרית.

המוסלמים, בעיקר בתקופתו של הסולטן הממלוכי ביברס (1277-1228) הותירו בלוד חותם ניכר. בין השאר נבנה בתקופתו מסגד אל עומרי, המסגד הגדול של העיר הסמוך לכנסייה, **גשר ביברס** בכניסה הצפונית לעיר המעוטר בברדלסים (בדומה לשער האריות בירושלים) ומתקופה מאוחרת יותר **חאן אל חילו**, אחד מהח'אנים הגדולים והיפים ששרדו בארץ ההופך בימים אלו למרכז תירותי ולמרחב מותאם להופעות, תערוכות ואירועי חוצות שונים.

בתקופה העותומנית נודעה לוד בתעשיית השמן שלה ובתי בד רבים פעלו ברחבי העיר. אחד מהם הופעל בשלהי המאה התשע עשרה בידי חלוצי התעשייה העברית בארץ יוסף פיינברג וישראל נימצוביץ שביקשו להקים מפעלים מודרניים לשמן. על סיפורם המרתק בפרט ועל תעשיית השמן בכלל ניתן ללמוד **בבית הקשתות**, בית בד גדול, מרשים ומרהיב ביופיו,

שהממצאים בו יכולים

להמחיש היטב

מקור התמונה: רחל שרוני,

מתוך אתר פיקיוקי

את משמעותה של

תעשיית השמן עד

לתקופה המודרנית,

המשמש מקום

להתכנסות, מרגוע

הופעות וספורים וקריר ונעים גם בימי הקיץ הלוהטים.

הבריטים הותירו את חותמם בלוד בהקמת משטרת הטיגרט המשמשת כיום כמפקדת משמר הגבול, וסמוך אליה **בית יד לבנים העירוני** בו ניתן ללמוד על הקרבות בלוד בימי מבצע דני בתמוז תש"ח, קרבות אותם תיארו בהזדמנות אחרת מעל דפיו של עלון זה.

החותם הבריטי בולט אף יותר **בתחנת הרכבת** הגדולה שהוקמה בעיר. בתחנה התרחשו כמה אירועים חשובים ומשמעותיים בתקופת המנדט ובימיה הראשונים של מדינת ישראל, כמו הגעתם של חברי ועדת פיל לארץ, או "ליל הרכבות" בו תקף האצ"ל את התחנה. לפני מספר חודשים במלאות מאה שנה לייסוד התחנה, התחדשה לוד בתחנה חדשה גדולה ומודרנית ולצידה הבניין המרשים של הנהלת רכבת ישראל שבחצרו מספר קטרים ישנים ומגדלי שמירה מהתקופה הבריטית, המספרים את סיפורה של ההגנה על התחבורה בארץ משנות העשרים עד הקמת המדינה.

קיבוץ הגלויות שפקד את לוד לאחר הקמת המדינה מונצח ומומחש ב**פארק קהילות ישראל**. פארק מרשים בדרומה של העיר שלצידו עשרה בתי כנסת של עדות ישראל השונות שקבעו את

מקום תפילתם זו לצד זו. ליד כל אחד מבתי הכנסת ישנו שלט המתאר בקצרה את תיאור קורותיו של בית הכנסת ושל הקהילה שבנתה אותו ואת טיב קשריה עם ארץ ישראל. המקום יכול לסייע בלימוד נושא קיבוץ הגלויות בדורנו.

הפרק הנוכחי בתולדות לוד נכתב בימים אלו. הוא כולל התמודדות מורכבת של עיר במשבר עם בעיות אלימות ולאומנות, ולצידם עשייה חברתית יוצאת דופן בהיקפה. החל משלהי המאה העשרים פועל בלוד **הגרעין התורני** הגדול בישראל המונה קרוב לאלף וחמש מאות משפחות. הגרעין שלכידותו ומחויבותו לעיר הוכחו היטב בריכוז פעילות ההתנדבות והסיוע בימי הפרעות, יחד עם ארגונים חברתיים אחרים מהווה מודל ארצי ואף עולמי ליזמות קהילתית וחברתית. ביקור במוסדותיו ופגישה עם נציגיו עשויה ללמד רבות על סוגיה זו.

בית הכנסת דוסא בשכונת רמת אשכול, הפך להיות אחד מסמלי העיר. הוא נבנה בשנות השישים כאשר העיר והשכונה המו מעולים שביקשו לייסד בתי תפילה, ננטש עם שקיעת השכונה בשנות התשעים, הוצת ונחרב, נבנה מחדש בידי אנשי הגרעין התורני והמכינה הקדם צבאית שהוקמה במקום, הוצת ונשרף שנית בפרעות תשפ"א ושוקם במבצע בזק תוך יום, בו נטלו חלק עשרות מתנדבים ואלפי תורמים מרחבי הארץ.

בית הכנסת דוסא מבטא את הרוח המפעמת בקרב אנשי לוד, הרוח שלא נשברת גם מול קשיים ומבקשת לסייע בהרמת הרוח בכלל ישראל.

אתם מוזמנים עם תלמידיכם להנות מרוח לוד ולבקר באתריה, לסייע ולהסתייע.

מרכז סיוור ולימוד בשבילוד זמין לסיוע ולהדרכה עבור כל המבקרים בכל המסגרות ובכל הגילאים. בקרו באתר ובקרו בלוד.

מחכים לכם.

פרויקט חקר דמות - וותיקי רמת הנגב

אהוד עדני - מחנך להיסטוריה בבית הספר היסודי חמ"ד נגב סיני

בי"ס נגב סיני הינו בי"ס יסודי ממלכתי דתי של מועצה אזורית רמת הנגב.

רוב התלמידים בבית הספר מגיעים ממרחב-עם ורתמים - ישובים צעירים דתיים לאומיים שקמו בנגב ב-20 השנים האחרונות.

היישובים השכנים למרחב-עם ורתמים הם הקיבוצים הוותיקים הידועים: שדה בוקר ורביבים.

בעקבות ההחלטה לערוך את הלמידה מרחוק בתקופת מגפת הקורונה, החלטנו להניע פרויקט

חקר מיוחד - חקר דמות מוותיקי הנגב וזאת במטרה להכניס "נשמה" ללמידה מרחוק.

במהלך התקופה, נפגשנו עם תשע דמויות מקיבוץ רביבים ושדה בוקר, שהביעו הסכמה שתלמידים יבואו לראיין אותם על סיפור חייהם.

כל המרואיינים היו ממקימי הקיבוצים, וותיקים בני 80 ומעלה (כולל כאלה שפגשו והכירו את דוד בן גוריון).

גילינו אנשים מדהימים, ממש אוצר אנושי פה לידנו.

רוב המרואיינים לא יצאו מחוץ לקיבוץ מאז חודש

מרץ 2020, ופרויקט החקר שלנו היה עבורם

הזדמנות למפגש חי ומרענן עם תלמידים צעירים.

למדנו מהם רבות על תולדות הנגב והקיבוצים,

והמדינה בכלל, וממש התרגשנו לפגוש אותם.

לאחר המפגש האישי שלנו המחנכים עם אנשי

העדות, וגיוסם לפרויקט, עברנו לשלב הבא: גיוס

ההורים למשימה החשובה הזו.

הימים היו ימי הסגר השני, קיימנו אסיפת הורים

בזום, בה הצגנו את שלבי התוכנית ואת מטרות התוכנית על מנת לגייס אותם בהתלהבות לעניין.

ההורים הביעו התלהבות מהעניין. גם הם הרגישו את רוח התקופה המיוחדת והסכימו איתנו

שבפרויקט זה יכול לעורר למידה משמעותית וחוויתית (שכל כך חסרה בתקופה זו).

כדי להלהיב את התלמידים צילמנו את הוותיקים והכנו [סרטון](#) המספר עליהם בפירוט.

בסרטון אנו מספרים על כל אחת מתשע הדמויות וכל אחת מהדמויות מזמינה את התלמידים, באופן אישי, להגיע אליהם למפגש בקיבוץ ולשמוע את סיפור חייהם. היה לנו חשוב שהילד יבחר בדמות כזו שבחירתו תגרום לו למוטיבציה לשמוע עליה עוד. לאחר כל מפגש קיבלנו טלפונים נרגשים מהוותיקים הנרגשים ומההורים שנהנו והתעניינו לא פחות מהתלמידים.

היה חשוב לנו שמעבר לתיעוד המפגש ולתהליך החקר ההיסטורי, התלמידים גם יידרשו לערוך רפלקציה מהמפגש. התלמידים היו צריכים להתייחס גם לרגשות שלהם בעקבות מפגש עם אדם בן 80 ומעלה, מדוע בחרו בדמות הזו מתוך התשעה, מה הם למדו ממנו להמשך חייהם וכדו'. התשובות היו מאד מעניינות ורובם הגדול של התלמידים הביעו רצון להמשיך את הקשר למפגשים נוספים.

חלק גדול מהמשפחות הזמינו את המרואיין להדלקת נר חנוכה, חלק נסעו ביום שישי להביא חלות לשבת. וכולנו תקווה שהקשר הזה יימשך: קשר של שכנות טובה בין יישוב דתי צעיר לקיבוץ וותיק.

שאיפתנו כמובן, להזמין, אחרי הקורונה, את הדמויות המקסימות לבית הספר להמשך קשר לימודי וחוויתי ביחד.

תודה רבה לוותיקי הנגב שפתחו את ביתם וליבם אלינו ולתלמידינו:

שדה בוקר: מוקי ארנוני, אלישע צורגיל, נאווה בכרך, אביבה פופר.

רביבים: משה דיבן, עודד ברזילי, תמר ארנולד, דינה קמחי, ארזה חולתי

תודה למחנכת השותפה שלי לתהליך – תמר ארביב.

**כשהספרים קמים לתחייה - רשמים מסיור היסטוריה
חגית דורף - מחנכת להיסטוריה באולפנת חמ"ד אורט "שלהבת" בשוהם**

מי היה רוצה שתלמידיו יעצרו ויעיינו בלוחית כזאת למשל:

מי היה רוצה שתלמידיו יקראו את כל הטקסט שעל שלטי הרחובות בהם הם צועדים?

מי היה רוצה שתלמידיו ייזכרו בצנחנים כשהם פוסעים בשערי ירושלים, ייזכרו ברב קוק

כשהם מסתובבים בנווה צדק ובברון רוטשילד כשהם מגיעים לראשון לציון?

באולפנת אורט "שלהבת" בשוהם החלטנו שחשוב לנו לחבר את התלמידות שלנו להיסטוריה של המקומות בהם הן פוסעות לעיתים קרובות, לקשר בין השיעורים לבין החוץ. על כן, כבר מספר שנים יש לנו מסורת של סיור היסטוריה. הסיור הוא בדרך כלל במהלך כיתה י', והשנה עקב הקורונה - ביא'.

איך זה עובד? לפני הסיור אנו בוחרות אזור לסיור שיש לו קשר היסטורי לנושא עליו אנו לומדים.

בשלב הראשון אנו המורות עושות חקר מקדים על המקום וההיסטוריה שלו בעזרת אנשים מהתחום, אינטרנט וכמובן סיור באזור. אנו בונות את מסלול הסיור ובוחרות כשבע נקודות להדרכה לאורך המסלול. השאיפה היא להקיף את נושא הסיור מהרבה צדדים ולשלב בין מסלול מותאם ונוח לרצף הכרונולוגי של נושאי ההדרכות.

בשלב השני התלמידות מקבלות את רשימת נקודות ההדרכה, וכל זוג או שלישיה משתבצות להדרכה בנושא שמעניין אותן. לפי דף הוראות התלמידות בונות עבודה כתובה והדרכה. הדגש

רוצים לשתף אותנו בחוויות ייחודיות מההוראה? כתבו לנו למייל oriel17@gmail.com.

בהדרכה הוא על ידע מצד אחד ומתודות היוצרות עניין מצד שני. ביקשנו לפחות שתי מתודות בכל הדרכה. מתודה יכולה להיות מפה, שיר (שמילותיו יחולקו ויושמע בבוקסה), תמונה, סיפור אישי, כתבי חידה, דילמה לדיון וכד'. אנו המורות כמוכן מלוות את בניית העבודה וההדרכה.

השלב השלישי - גולת הכותרת - הסיור עצמו. בשמחה ובהתרגשות אנו עולות על האוטובוס ויוצאות אל הסיור, נהנות מלראות את השטח - ולחבר אותו אל העבר. מקשיבות, מגלות, לומדות ודנות. במהלך הסיור הבנות צריכות למלא דו"ח סיור בו הן כותבות שני דברים שהתחדשו להן בכל נקודה, ומסר או דילמה שהן לוקחות איתן מהנקודה הזו.

בסיום הדו"ח ישנן שאלות רפלקציה. להלן כמה ציטוטים מהתשובות לשאלות אלה:

- "השילוב של לימוד היסטוריה ואווירה בייפית היה ממש מוצלח"
 - "היום הזה חיזק לי את הציונות שלי, וההבנה עד כמה חשוב לי לעשות למען המדינה"
 - "אני יודעת מהיום הזה שתמיד יש עוד מה ללמוד על כל מקום"
- אנו המורות, תמיד יוצאות עם תחושה של תלמידות ש"גילינו" בנות שהעמידה מול הכיתה, הצורך ללמד באופן יצירתי, פותח אותן ואותנו למקומות חדשים של האישיות והיכולות של הבנות. אין ספק שבנוסף לערך הלימודי שבסיור יש לו גם ערך כמצמיח אישיותית ומגבש חברתית.

את הסיור אנו מקנחים בסיור במוזיאון העוסק בנושא שסביבו בנוי הסיור. ההגעה למוזיאון לאחר לימוד מעמיק מעניקה לתלמידות חוויה עמוקה, מחוברת ומעניינת, וגם מדריכי המוזיאון מתפלאים מהידע והחיבור של הבנות לנושא.

אנו שבות הביתה בסיומו של יום גדוש, עייפות אך בעיקר מרוצות. ובבית ספר כמו בית ספר... לדברים יש ביטוי גם בציון. לפי מחוון שהבנות מקבלות מראש הן מקבלות ציון המשקלל את העבודה הכתובה ואת ההדרכה, הציון הוא אחד הפרמטרים במגן (בבגרות חיצונית) או בבגרות הפנימית.

הנה טעימה מהמסלולים בהם עברנו, ותמונות כמובן.

דוגמאות לימי סיור (כיום חלק מהנושאים נלמדים בצורה מצומצמת בשל המיקוד החדש) :

סיור בעקבות הישוב הישן

נקודות הדרכה מרכזיות: ארבעת בתי הכנסת הספרדים, בית חולים משגב לדך, כיכר בתי המחסה, משכנות שאננים.

מוזיאון חצר הישוב הישן.

סיור בעקבות מלחמת העולם הראשונה בא"י - אזור המרכז

נקודות הדרכה מרכזיות: טיילת תל אביב - קרב צליחת הירקון, אנדרטת נילי ברמת גן, בית עלמין כ"ס - האזור של מגורשי ת"א יפו.

מוזיאון הגדודים העבריים

סיור בעקבות תקופת המחתרות

נקודות הדרכה מרכזיות: נווה צדק - הרב קוק, משרדי מס הכנסה - פיצוץ המשרדים ופעילות האצ"ל, תחכמוני - סליק מהשבת השחורה, ים - העפלה.

מוזיאון הפלמ"ח

אם הנושא מעניין אתכם ותרצו להתייעץ אפשר בכיף להתקשר 054-3455990 חגית

שילוב סיורים לימודיים במגמת היסטוריה
סמדר חדד - רכזת היסטוריה ומורת מגמה ביה"ס אמית חצור

"מה זה מולדת! זה דבר, שבעדו כדאי לחיות, ללחום, וגם למות".

(שלמה בן יוסף)

סיורים לימודיים מהווים חלק משמעותי וחוויתי בלמידה בכלל ובלימודי היסטוריה בפרט. למידה "דרך הרגליים" ודרך חווית אירועי העבר במקומות בהם התרחשו נותנת לתלמידים פרספקטיבה נוספת כמו כן היא יוצרת משמעות ומעשירה עבורם את עולם הידע והערכים. ברצוני לשתף כי במסגרת לימודי המגמה אצלנו אנו עורכים סיורים לימודיים בהם התלמידים נוטלים חלק החל מההכנה ואיסוף המידע, בהדרכה והובלה במהלכו ובמעגלי שיח דיון ורפלקציה בסופו.

השנה במסגרת היחידה השלישית בחרנו לעסוק בנושא המחותרות העבריות בארץ ישראל בתקופת המנדט הבריטי, והחלטנו בין היתר לצאת לסיור בנושא עולי הגרדום. כהכנה לסיור נדרשו התלמידים

ללמוד על הנושא ממקורות מידע שונים ואף לאתר מקורות ראשוניים.

כל תלמיד התבקש לבחור ולהתחבר לדמות ועליה להעביר הדרכה במהלך הסיור. ההדרכה כללה: העברת תולדות חייה ונסיבות מעצרה והעלאתה לגרדום, איתור מקור ראשוני היסטוריה משמעותי בהקשר לדמות וניתוחו, העברת ערכים ותובנות לחיים שנלמדו לאור הדמות ופועלה.

מסענו החל בסיפורה של דמות אחת שממנה יצאנו לסיפורם וגורלם של כל עולי הגרדום. בית ספרינו שוכן ברחוב "שלמה בן יוסף" שהיה עולה הגרדום הראשון ולכן כבר ביציאה משער בית הספר אחת התלמידות סקרה על דמותו של שלמה בן יוסף.

משם המשכנו לכביש ראש פינה – צפת למקום בו התרחש האירוע בו השתתפו שלמה בן יוסף עם שני חבריו. התקדמנו משם למערת שלמה בן יוסף בראש פינה שם הסתתרו שלושה מהבריטים עד שנתפסו.

נסענו לכלא עכו שם נכלאו שלמה וחבריו. במהלך השהייה בכלא ביקרנו בחדרי המאסר ובתא עולי הגרדום וצפינו בסרט שהמחיש עבורנו את סיפורם וגבורתם מול הבריטים. חלק משמעותי ומרגש בסיור היה ביקור בבית העלמין בצפת בחלקת עולי הגרדום. התלמידים הכינו טקס באנדרטת עולי הגרדום לזכרם.

התלמידים יצאו מהסיור עם חוויה מעצימה, חיבור אישי והסיפור ההיסטורי קיבל משמעות רבה עבורם. מעבר לעובדות ההיסטוריות הנלמדות הם יצאו עם ערכים ותובנות לחיים, הדבר חשוב לאין ערוך בעיקר כשמדובר בשמיניסטים שבעוד זמן קצר יוצאים לשליחות של שירות לאומי וצבאי לשרת את המדינה ולתרום לה.

סיפורם המרתק והמעורר השראה של עולי הגרדום, תכונותיהם הנאצלות והערכים שהנחו אותם: עוז הרוח, נכונות ההקרבה, הגאווה הלאומית ואהבת המולדת ילוו את התלמידים ללא ספק בהמשך מסלול חייהם.

80 שנה לפרשת השבי - חיילים יהודים ציוניים בשבי הנאצי טליה קליינר דייגי, יו"ר פורום משפחות פדויי השבי לוחמי חיל החפרים.

בימי מלחמת העולם השנייה התרחשה תנועת הנדבבות ייחודית ואדירה של כ 35,000 בני ובנות היישוב היהודי בארץ ישראל לשורות הצבא הבריטי. רבים מהם היו פליטים בלתי

לגאליים שנמלטו מאירופה ערב המלחמה לאחר ששבעו מנחת זרועם של הנאצים. הם חיפשו לתרום למאמץ המלחמתי של בנות הברית בגרמניה הנאצית. בנוסף מתוך הבנה כי עם הקמת המדינה היהודית תידרש גם הקמתו של הצבא העברי הם ביקשו ללמוד את מקצועות הצבא ולהיות מוכנים ליום פקודה.

חפרים בטירונות סרפנד, צריפין 1940, מעזבונו של יעקב בן דב

ראשית תנועה זו עוד בימים שקדמו

לפרוץ המלחמה והיא הגיעה לשיאה בסוף 1940 בתהליך אשר לווה על ידי הסוכנות היהודית. כ-6000 חיילים התגייסו עד למועד זה מרביתם ליחידות הנדסה השונות כמו חיל החפרים, פלוגת תפעול הנמלים ויחידות הנדסה נוספות, ולצידם שובצו מתנדבים רבים לחילות הקשר, ההובלה והאוויר, חיל הציוד, התחזוקה, החרושת והרפואה, הבאפס (חיל הרגלים הבריטי), הרגימנט הארץ ישראלי, קומנדו המזרח התיכון וחיל התותחנים.

אחרי חודשי שירות ארוך ומשמעותי בגזרת המדבר המערבי הועברו כ-2400 חיילים ארצישראליים לחזית חדשה שהתפתחה ביוון. שם כוח משולב של צבאות גרמניה ואיטליה החל כותש את יבשת יוון במטרה למוטט את קווי ההגנה (קו מטקסאס) ולכבוש אותה. פרט לחיזוק תודעתי עם נפילתה של מדינה נוספת בידי מדינות הציר, מטרתם של הגרמנים בכיבוש יוון הייתה לייצר חזית שקטה ומקפצה לוגיסטית עבורם בבלקן לקראת היציאה למבצע לכיבוש רוסיה, הלא הוא מבצע 'ברברוסה'.

ב 29.4.1941, בעקבות החלטת מפקד הכוחות במקום, נפלו החיילים היהודיים מארץ ישראל בשבי הנאצי. היה זה רגע קשה שהגיע לאחר שבועות של לחימה ועבודה קשה תחת אש

בחזיתות השונות, לאחר שבוע של פינוי בהול ולא מסודר (כאוטי) מצפון יוון אל דרומה בחיפוש אחר נמלי פינוי ואוניות מילוט, ובתום ארבעה ימי קרב בעיר קלמטה אליה התנקזו כל הכוחות הארצישראליים. אך לא רק הקושי של ימי הקרב ליווה את החיילים הארצישראליים, אלא גם החשש מגורלם כאשר יוחזקו בידי גדולי אויביו של העם היהודי – הנאצים – מהם, כאמור, חלקם ברחו ממש ערב פרוץ המלחמה.

בחודשים הראשונים לשביים הופלו פדויי השבי הארצישראלי ביחס לחבריהם הבריטיים וזאת בשל יהדותם. שוביהם הגרמנים אף הכינו עבורם טלאים צהובים ונאמר להם כי הם אינם עתידים להמשיך הלאה עם חבריהם הבריטיים אלא להישאר במחנה אליו הגיעו אשר יהפוך ל"גטו" ממנו לא ייצאו חיים. היה זה רק בזכות התערבות הצלב האדום שהתאפשרה העברתם של הארצישראליים ביחד עם שאר הכוחות שנפלו בשבי בקלמטה אל מחנות השבויים הגרמניים בשלידה עילית (פולין הכבושה).

במחנות אלו הוחזקו פדויי השבי ארבע שנים תמימות כשהם חשופים לעינויים והתעמרויות מצד שוביהם הגרמנים, בתנאים קשים מנשוא תוך עבודת פרך במחנות כפייה. למרות הקשיים נוהל קהל השבויים על ידי צוות מש"קים בראשותם של יוסף אלמוגי, אסיר שוסטרמן חיים גלובינסקי ואחרים. פדויי השבי ניהלו חיי קהילה והקפידו לשמור על זהותם היהודית והעברית. הם ציינו את חגי ישראל, בעיקר את חג החנוכה שהיה משמעותי מאוד עבורם, וחינכו את קהל השבויים לציונות. מאבקם כי חלליהם, אשר חלקם נרצחו בשבי בשל היותם יהודים, יובאו לקבורה צבאית מסודרת היא עוד פרק נשכח בדרמה האנושית האדירה הזו.

ואכן, במספר מקרים הצליחו פדויי השבי לכפות על שוביהם הנאצים קיומה של הלוויה צבאית מסודרת. במסגרת הטקס אותו ניהל כומר מקומי, נאמרו על ידי החיילים הארצישראליים תפילות יהודיות לעילוי נשמת המת. חיילים נאצים השתתפו בטקסים אלו, עמדו במשמר כבוד ואף ירו מטחי כבוד לזכרו של המת. על קברו של החלל הונח לבסוף זר מטעם הנאצים ועליו סמל צלב הקרס, וכל זה התרחש

מנורת חנוכה שהוכנה במחנה שבויים נאצי בשנת 1944 על ידי אברהם דייגי, סבא של טליה קליינר דייגי, כותבת הכתבה

300 ק"מ מאושוויץ בו פעלה ללא מעצורים השמדתה התעשייתית והבלתי נתפסת של יהדות אירופה.

בראשית 1945, בדומה לאוכלוסייה האזרחית שפונתה ממחנות הריכוז וההשמדה, החלו הגרמנים לפנות גם את מחנות השבויים בצעדות שזכו לכינוי "צעדות המוות". כך החלו פדויי השבי הארצישראלי מסע של כ-1,000 ק"מ שארך בשלושה חודשים, ללא מזון ראוי, ללא לבוש מתאים וללא טיפול רפואי כשהם צועדים בשלג עד הבריכים. פגישתם עם צבאות בעלות הברית במהלך אפריל 1945 הביאה לשחרורם משביים על אדמת גרמניה.

סיפורם של כ-2000 פדויי שבי ומאות חללים שזור בפרשת השבי. מחיר אישי ונפשי כבד שילמו מי ששרדו אותה. אך למרות זאת עם שובם התנדבו פדויי השבי שוב למשימות הגנה לאומיות במסגרת המחטרות ובמסגרת צה"ל עם קום המדינה. עשרות פדויי שבי נהרגו בארץ לאחר שחרורם, ישנם מספר מקרים של שבויים שנפלו גם בשבי מדינות ערב וחלק מפדויי השבי אף שכלו את בניהם במלחמות ישראל.

על אף סיפורם המורכב ותרומתם המשמעותית למאמץ הלחימה של בנות הברית, להגנה היישובית ולהקמת כוח המגן העברי הודר סיפורם מנרטיב הלוחם היהודי לאורך שנים. שינוי במצב הנצחתם החל עם הקמת "פורום משפחות פדויי השבי" – התארגנות בני משפחותיהם. הפורום הוקם ב-2013 על ידי בעקבות קושי משמעותי למצוא מידע בארץ אודות סבא שלי

אברהם דייגי מפלוגה 602 של חיל החפרים ומפדויי השבי.

המפגש עם משפחות פדויי השבי חידד אצלי את ההבנה כי הקושי למצוא מידע על פדויי השבי אינו נקודתי או אישי ונוגע לשבוי זה או אחר, אלא מערכתי ונוגע לכלל השבויים. במקביל התחדדה גם ההבנה כי מצב הנצחתם בארץ, ומידת הנחלת סיפורם בשיח הישראלי, נמצאים הרחק מן המקום בו הם ראויים להיות בהתחשב בתרומתם ובהקרבתם.

סמל כנס ה-25 לפדויי השבי ולוחמי חיל החפרים שנת 1965 גני התערוכה ת"א. (מעיצובו של החפר ופדוי השבי מנדל ברזניאק ז"ל)

"פורום המשפחות" בהובלתי פועל לאורך שנות קיומו להנגשת המידע אודות פרשת השבי ובין היתר הביא לאימוץ הפרשה אל תוך מורשת חיל ההנדסה. לבקשתנו הוקם ב 2015 "יער פדויי השבי" בירושלים. התרומה ליער זה ניתנה על ידי השבויים עוד מתוך מחנות השבויים ב 1944

משפחתו של שלמה משה קרופף ערמן עם תמונת השבוי של אבי המשפחה בטקס השנתי ביער פדויי השבי 2021. צלם: ארז אלוני

אך הקמתו בפועל התרחשה רק 70 שנה אחרי. בכל שנה אנו עורכים בשיתוף עם חיל ההנדסה טקס שנתי. אל היער מגיעים מאות בני משפחות של פדויי השבי וכן חיילי חיל ההנדסה. פורום המשפחות מעניק בכל אירוע לבני המשפחות את תמונתו של אבי המשפחה כפי שצולמה על ידי הגרמנים עם הגעתו למחנה.

כחלק מפעילות פורום המשפחות ומתוך הבנה שחלק משמעותי ביכולת להנחיל לדורות הבאים את סיפורם של פדויי השבי טמון בייצוג והנגשת הנושא נכתב מערך שיעור על ידי "יד ושם" על פדויי השבי מערך השיעור זמין באתר האינטרנט של תוכנית "בשבילי הזיכרון" בלשונית "תיכון" - [קישור](#).

צילום מסך מתוך מערך שיעור על החפרים ופדויי השבי

לקריאה נוספת:

- היכנסו לאתר האינטרנט של פורום משפחות פדויי השבי:
<https://www.jewishpioneers.com/>
- קראו את ערכי הויקיפדיות שלנו:
 - [מתנדבי היישוב בחיל החפרים](#)
 - [שבויי היישוב במלחמת העולם השנייה](#)
- [השבויים הארצישראליים בשבי הגרמני](#) – פרופסור יואב גלבר ליד ושם
- הצטרפו אלינו בפייסבוק: [Jewish \(Pal.\) Pioneer Corps \(1939-1945\)](#)
- [גבורות בין המיצרים – מהפכים ותהפוכות בסיפורם של פדויי השבי הנאצי](#), מרכז דדו לחשיבה צבאית בין תחומית (החל מעמ' 52 בגיליון)

יאנוש קורצ'אק והמלך מתיא הראשון**אוהד נתנזון - מחנך להיסטוריה בישיבת חמ"ד בני"ע גבעת שמואל**

בישיבתנו, ישיבת בני עקיבא גבעת שמואל, מקצועות הספרות וההיסטוריה התחברו להם לפני מספר שנים. חיבור שבעיקרו הוא חיבור בין אנשים ומשמעותו המקצועית היא חיבור דיסציפלינות. על חיבור זה כבר נכתב באחד הגיליונות הקודמים. לאור זאת, אך טבעי הוא הדבר שלקראת עשרה בטבת, יום הקדיש הכללי, נתכנן יחד ערב משותף. בשנה מאתגרת זו, שהזום שלט בכיפה, העז יצא מתוק והערב התקיים בזום ברוב עם הדרת מלך.

הנושא אותו בחרנו הוא "יאנוש קורצ'אק והמלך מתיא הראשון". דמות מופת זו, מעבר להיותה מי שהיא, נמצאת בתוך נושא היסטורי חשוב מאוד שנמצא עמוק מאוד בכל תכנית לימודית והלימה באשר היא. בנוסף, היותו של קורצ'אק סופר, מחנך והוגה חינוכי מוסיף נופך רחב לדמות ולנו מאפשר התייחסות רבת דיסציפלינות דרך דמות אחת בערב אחד.

אבי דסקל פתח את הערב ונתן לנו סקירה על מסלול חייו של הנריק גולדשמיט המכונה בפי כל "יאנוש קורצ'אק". אבי סקר את בית נעוריו, המשיך משם ללימודיו באוניברסיטת ורשה. הוא תאר את השפעת מלחמת רוסיה יפן על מי שהיה ומה שיצא ממנו. הוא גולל את סיפורו של יאנוש שהגיע לבית היתומים אשר שכן בקרובמאלנה 92. שם נהיה קורצ'אק מחנך במקום רופא. יחד עם סטפניה וילצ'נסקה הוא ניהל את המוסד והשריש שם את תפיסתו החינוכית המיוחדת. דסקל הוסיף וסיפר שקורצ'אק אף ביקר בארץ ישראל, הוא תכנן מעבר אך המלחמה תפסה אותו. מבית היתומים ששכן בגטו צעד הדוקטור הזקן

לטרבלינקה יחד עם ילדיו.

מיכל וויס, מורת הספרות נתנה לנו זווית מעניינת מתוך יצירה של קורצ'אק. היא הקריאה קטע מתוך אחד הספרים של המלך מתיא. בעזרת הקטע היא הבהירה לנו על הגישה המיוחדת שלו

שבאה לידי ביטוי בספריו ובסיפוריו: ביצירתיות שבה הוא כותב, באנושיות שהוא מתאר את המסופר. דרך הספר קיבלנו תמונה יפה של תפיסת עולמו וגישתו לחיים.

אנוכי (אהד נתנזן) השלמתי את התמונה ונתתי את הזווית החינוכית. את השפעת תפיסתו החינוכית עד ימינו אנו. יאנוש הוא מאלה שסברו שהחינוך הוא מטרה בפני עצמה ולא רק הכנה למשהו. תפיסתו היתה שהילד צריך לגדול יחד עם בני גילו. הוא בנה להם ממלכה עם עיתון משלהם, בית משפט משלהם ועוד. גישתו שנותנת מקום לילד, שומעת אותו ומעצימה אותו נותרה עד ימינו אנו בלבושים שונים.

כך, בערב אחד, זכינו לשמוע על דמות אחת משמעותית ביותר מכיוונים שונים. על הדרך הרגשנו שעלה בידינו להוסיף עוד נדבך לעולם שילוב המקצועות שנותן תמונה יותר רחבה ונכונה על עולמנו כעולם מאוחד והרמוני. תודה לכל השותפים הנפלאים במוסד שלנו ובכלל.

אנדרטה ליאנוש קורצ'אק ותלמידיו של הפסל יעקב אפשטיין בבת ים.

צילום: ד"ר אבישי טייבר, מתוך אתר פיקיוקי

כלי בקליק: שימוש בכלי Tricider מחולל הטיעונים
 מוריה בר און - מדריכה ארצית לחדשנות פדגוגית בהיסטוריה חמ"ד
 ומחנכת להיסטוריה באולפנת חמ"ד צביה חיפה

דיון הוא כלי משמעותי מאוד בלמידת ההיסטוריה וזאת מכמה סיבות. ראשית, כי אי אפשר להבין את ההיסטוריה בלי להתבונן בה מכמה היבטים. וכמוכן, כי אנחנו אורצים את "הלב"

של התלמידים - אנחנו רוצים לשמוע מה הם חושבים, איך הם היו פועלים, לו יכלו להיכנס לנעליהם של הדמויות ההיסטוריות ולבקר באירועים ההיסטוריים עליהם אנו לומדים בכיתה.

מחולל הטיעונים מאפשר לנו לצור דיון מאורגן בכיתה.

בכלי זה תוכלו להזין שאלה או נושא לדיון.

כל תלמיד יוכל להוסיף רעיון משלו ואפילו לצרף אליו תמונה מתאימה. חבריו יוכלו להגיב על הרעיון ב"בעד" או "נגד" וכן להוסיף טיעונים מדוע הם מסכימים/לא מסכימים לרעיון שהועלה.

בנוסף, יוכלו התלמידים לסמן "אהבתי" או להגיב לתגובות של אחרים. לבסוף, הכיתה יכולה להצביע בעד הרעיונות או העמדות השונות שהועלו.

בברכת דיון פורה

[למדריך מצולם לחצו כאן](#)

[למעבר לכלי לחצו כאן](#)

[ניתן לצפות בדוגמאות שהכינו מורים בתוך ארגז הכלים הדיגטלי של היסטוריה בחמ"ד](#)